

treerde inleiding en een beschrijving van de archieven van de classis (1582-1816), gedeputeerden voor buitenlandse kerken (1636-1804), gedeputeerden voor Pennsylvanische kerken (1730-1809), classis en classicaal bestuur (1816-1951), commissie tot organisatie der kerkelijke congressen voor inwendige zending (1878-1899), weduwenbeurs der classis Amsterdam, sinds 1952 der classes Amsterdam en Hilversum (1838-1971), ring Amsterdam (1877-1969), ring Weesp (1889-1952), en een overzicht van relevante documentatie. De archieven bieden niet alleen veel materiaal van plaatselijk en landelijk belang: de correspondentie, die de classis Amsterdam met Nederlandse kerken in den vreemde (Oost- en West-Indië, Ceylon, Kaap de Goede Hoop, Noord-Amerika, Rusland etc.) onderhield, vormt een belangrijke bron voor de geschiedenis van die kerken.

Zoals Verhoeven in zijn inleiding vermeldt, kon hij bij zijn werk gebruik maken van catalogi en lijsten die eerder van (een deel van) het archiefmateriaal werden opgesteld, o.m. door J.N. Scheltema, H.C. Rogge, G.A. Hulsebos, A. Terdu en W.J. van Hoboken. Het stemt tot voldoening dat deze kerkelijke archieven nu via één overzichtelijke inventaris geraadpleegd kunnen worden.

J. de Bruijn

C. Augustijn (red.), *Gereformeerd Amsterdam sedert 1835*. J.H. Kok, Kampen, 1989. 158 pag. f 30,50.

A.C. de Gooijer, *Honderd jaar Keizersgrachtkerk*. J.H. Kok, Kampen, 1988. 86 pag. f 14,90.

Bij de vele gedenkboeken over plaatselijke kerken, voortgekomen uit Afscheiding en Doleantie, die de laatste jaren zijn verschenen, mocht een boek over gereformeerd Amsterdam niet ontbreken, gezien de belangrijke rol die de hoofdstad in het gereformeerd kerkelijk leven heeft gespeeld. Het boek *Gereformeerd Amsterdam sedert 1835* is voortgekomen uit een doctoraalcollege kerkgeschiedenis (1985-1986) aan de Vrije Universiteit, onder leiding van de kerkhistorici C. Augustijn en W. Bakker. De laatste overleed in 1987, zodat de eindredactie van de teksten door Augustijn werd verzorgd.

Het rijk geïllustreerde boek geeft geen doorlopende geschiedbeschrijving, maar grepen uit de geschiedenis van Afscheiding en Doleantie in Amsterdam. In korte, doorgaans goed geschreven hoofdstukken worden typerende facetten van het gereformeerd kerkelijk leven behandeld, zodat de lezer in nog geen 150 bladzijden hiervan een goed beeld krijgt. Niet alleen strikt kerkelijke zaken, zoals kerkgebouwen (M. Telgenhof-Otter), evangelisatie (C. van Zweden), kerkeraad (G.M.W. Steen) en diakonie (E. Treurniet) krijgen de aandacht, maar ook de jeugdverenigingen (A.G. Endevel, W.J. Houweling) en de Amsterdamse afdeling van het werkliedenverbond Patrimonium. In een hoofdstuk over de oorlogsjaren geeft D. Nauta een schets van de kerk onder de Duitse bezetting, met als tragisch dieptepunt de executie van ds. T. Ferwerda en koster S. van der Baan voor de deur